

in gloria virtutis, quidquam videam altius, quo quidem mihi libeat ascendere³⁰? Illud perficiam profecto, Quirites, ut ea, quæ gessi in consulatu, privatus tuear, atque ornem: ut, si qua est invidia in conservanda republica suscepta, lædat invidios, mihi valeat ad gloriam. Denique ita me in republica tractabo, ut meminerim semper quæ gesserim, curemque, ut ea virtute, non casu, gesta esse videantur.

Vos, Quirites, quoniam jam nox est, veneramini illum Jovem, custodem hujus urbis, ac vestrum, atque in vestra tecta discedite: & ea, quanquam jam periculum est depulsum, tamen æque ac priori nocte, custodiis, vigiliisque defendite. Id ne vobis diutius faciendum sit, atque ut in perpetua pace esse possitis, providebo.

³⁰ Quo quidem mihi libeat ascendere] Nam vis non esset. Non enim fere dicebatur dimissus est magistratus superior consulatu, præfator, nisi periculosis reip. temporibus, ser dicituram. Hanc autem optare boni ci- Idem.

I N
L. C A T I L I N A M.

I N S E N A T U.

O R A T I O XXII.

M. ANT. MURETI Prefatio ad LEONARDUM MOCENICUM.

SI præmiis tantum, Mocenice, & iis præmiis in quibus præcipuam felicitatis partem vulgaris opinio constituit, ad bene merendum de humano genere præstanti homines ingenio adducerentur: multos, ut opinor, & certe, ab instituto virtutis itinere animadversa superiorum ætatum exempla revocarent. Nam si replicare memoriam temporum, & antiquitatis monumenta excutere velimus, deprehendemus unaqueque in rep. eos fere, quorum plurima in eam extabant maximaque beneficia, omni scelere laceratos, omni crudelitate raptratos, omni acerbitatis genere divexatos fuisse. Quod quamvis ita exploratum est & tibi, & iis omnibus, qui opere aliquid in antiquitatis cognitione posuerunt, vix ut confirmationis indigeat: tamen, ut, si qua esse potest, dubitatio eximatur, aliquot, quæ mihi nunc in mentem veniunt, illustria ejus rei exempla subjiciam. Primæ autem in hac cogitatione occurrunt illæ omnium laudandarum artium, ipsiusque adeo humanitatis parentes Athenæ: quam optimis studiis deditam, refertam assidue, atque, ut ita dixerim, feram eruditissimis hominibus civitatem, cui unquam insigniter adjuvare impune licuit? Non illa Milriadem, Cimonem, Themistoclem, Aristidem, Æschinem, Demosthenem, quorum omnium summis erat usa beneficiis, in exilium pepulit? non illud probitatis, modestiæ, integritatis, sapientiæ specimen Socratem veneno necavit: & constituto adversus impios, ac prave de rebus divinis sentientes supplicio eum potissime affecit, qui unus ex omnibus ad veram Dei cognitionem pro-

xime accesserat? Sed Romana resp. quanto ceteras omnes magnitudine virium, atque imperii amplitudine superavit: tanto majorem nobis, atque amplio rem hujus generis exemplorum copiam subministrat. Cujus in historiam quisquis ingreditur, is in ipso quasi vestibulo illum ipsum urbis parentem Romulum senatorum manibus crudelissime discerptum, ac dilaniatum videt. Quod si tam horrendi facinoris immani atrocitate spectata, intro tamen ire perrexerit, non longe progressus, obvium habebit Collatinum, ob inanem popularis suspicionis auram, in exilium proficiscentem ea ex urbe, quam ipse magna ex parte dominatu regio liberarat. Atque ut Coriolanum tacitus prætereat, Marcum certe Camillum, haud facile dixerim, militarinæ virtute, an fide, justitiæque majorem, & mirabitur, & miserabitur eadem calamitate percussum. Scipionem vero illum, de quo vere scripserat Ennius, nullam columnam a populo R. erigi posse, que magnitudinis rerum ab ipso gestarum responderet, quis est? qui cum intellexerit eo post tot tamque insignes victorias redactum, ut exilium sibi suapte sponte consciverit, non debilitetur, ac concedat animo: planeque judicet, nullam iis attingendam esse reip. partem, qui commodo ac tranquillitati suæ consulendum velint? Quid jam illos turbines, illas procellas, illas tempestates civium dissensionum commemorem? quibus non unus aut alter præclarus & salutaris reip. civis percussus est: sed ipsi acervi, ipsa millia immortalitate dignorum hominum, nefariis consceleratissimorum latronum manibus trucidata jacuerunt. O acerbum illud, & vel Romani nominis hostibus miserabile spectaculum: cum passim per vias immanium gladiatorum in principes civitatis debacchabatur furor: cum qui aliquando reip. præsidio fuerant, eis nullum in civitate præsidium reperiebatur: cum quorum eloquentia ipsis gloria, aliis admirationi, reip. saluti fuerat, eorum ex illis ipsis Rostris, e quibus tam sæpe concionati erant, incisæ cervicibus, capita sanguinolenta pendebant. Sed ut hæc mittamus, quibus satis dolenter deplorandis, alicujus eorum, qui tunc occubuerunt, opus esset ingenio: Ciceronis casus, totiusque vitæ jactatio quem non, qui in juvanda patria commodum suum, aut aliquod ejusmodi præmium sequatur, a reip. tractatione deterreat? Cujus enim unquam homi-

hominis vel plura, vel majora merita populus Romanus habuit? At ille tamen, cui senatus rogato supplicationem decreverat, quem Q. Catulus, princeps senatus, quem M. Caro, quem alii parentem patriæ meritis vocaverant, cui L. Gellius coronam civicam a rep. deberi dixerat; quid non postea calamitarum, indignitarum, acerbatarum in ea, que ipsius consiliis stabat, civitate perpeffus est? Ipse in exilium ab homine reverentissimo pulsus, direpta bona, vexata uxor, vexati liberi, domus incensa: quicquid denique meruerat Clodius, Cicero pertulit: & eas ob ipsas res pertulit, quibus nulla satis ampla præmia poterant inveniri. Quocirca si sola, ut initio dixi, præmiorum expectatione præclari viri ad virtutem, & ad juvandum genus hominum adducerentur: multi sine dubio, cognitis aliorum casibus, a proposito abducerentur. Sed est profecto, Mecenice, est major quædam vis, qua tibi, ac tui similibus persuadeat, virtutem non modo detractis omnibus præmiis, verumetiam propositis omnibus suppliciis, esse expectandam: pulchrum esse adjuvare civis suos, & omnes curas, omnes vigilias in reip. salute desigere: nullum ejus causa periculum, nullam invidiam, nullam dimicationem desigere: civis beneficium affecti si quid præmiorum retulerint, non repudiandum: sin parum grati, parumque memores fuerint, quid denique nos reip. non quid alii nobis debeant, cogitandum. Sæpe enim ex re audiri, cum diceret, gratulari te tibi, & magnam gratiam debere omnium rerum moderatori deo, quod ea in rep. natus esses, in qua verendum non esset, non modo ne quisquam ob virtutem in invidiam vocaretur, sed ne vel minimis in temp. beneficiis sua præmia denegarentur: sed tamen si vixisses illis temporibus, & optionem tibi deus tulisset; Ciceronis fortunam ab urbe conservata exulantis fortunæ Cæsaris, in eadem oppressa dominantis antepositurum fuisse. Ac plane ita est, ut dicam: gratuita prorsus non mercenaria est virtus: neque præmiorum mercedibus ad recte agendum excelso homines ingenio, sed ipsa dignitate, atque honestate ducuntur. Aut si quando de aliquo premio cogitant, de gloria, deque immortalitate nominis cogitant: cuius splendore capiti & incensæ, omnia que aspera, molesta, difficilia perpeffu, imparabilia creduntur, vel non sentiunt, vel despiciuntur. Neque

Neque vero M. Tullius, cum de conjuratis supplicium sumeret, non jam tum cogitatione præcipiebat eas tempestates, quibus postea vexatus est. Sed animus & a natura præclare conformatus, & sapientia præceptis adversus omnes vel fortune, vel hominum injurias confirmatus, multo pluris ducebat eam pulchritudinem, eamque gloriam quæ in conservanda patria esset, quam omnes acerbitates, quas ipsi postea perditorum hominum inflammata odio rabies objicere posse videretur. Hanc ipsius rationem ac sententiam fuisse, cum alia multa, tum hæc, quam explicare ingredimur, oratio manifesto declarat. MURET.

I.

IDEO, Patres conscripti, in me omnium vestrum ora atque oculos esse conversos. Video vos non solum de vestro, ac reipublicæ, verum etiam, si id depulsum sit, de meo periculo esse sollicitos. Est mihi jucunda in malis, & grata in dolore, vestra erga me voluntas: sed eam, per deos immortales! quæso, deponite, atque obliti salutis meæ, de vobis, ac de liberis vestris cogitate. Mihi quidem si hæc conditio consulatus data est, ut omnes acerbitates, omnes dolores, cruciatufque perferrem: feram non solum fortiter, sed etiam libenter, dummodo meis laboribus, vobis populoque Romano dignitas, salutisque patriatur.

Ego sum ille consul, Patres conscripti, cui non forum, in quo omnis æquitas continetur: non campus, consularibus auspiciis consecratus: non curia, summum auxilium omnium gentium;

¹ *Vide P. C.] Hanc orationem qui dicunt habitam esse vii. Id. Decemb. eorum errorem Cicero ipse coarguit, qui, eam Nonis habitam esse, libro secundo ad Atticum scribit. Est autem in deliberativo genere. Suedet enim patribus, ut fortiter atque animose decernant. Cumque duæ contrariæ sententiæ sint, una D. Siliani, qui conjuratos ultimo supplicio afficiendos esse censebat; altera, C. Cæsaris, qui ab eis mortem removebat, cæterorum suppliciorum omnes acerbitates sententia sua complectebatur: non improbat ille quidem sententiam Cæsaris, sed tamen non obscure ad illam alteram in-*

clinat, eamque senatus approbare conatur. Quoniam autem multi erant, qui Ciceroni ipsi inveniunt, amplexabantur mitiorem sententiam: idcirco ipse statim a principio eum maxime significatione caritatis erga patriam suæ, orat, obtestaturque eos, ut, omni alia cogitatione omiſsa, nihil aliud quam salutem dignitatemque publicam sibi in decernendo proponant. Muretus.

² *Data est] Fataliter concessa. Terentius: ----- est istuc datum*
Profecto mihi, grata ut sint, que facio, omnia. Idem.

tium: non domus, commune perfrugium: non lectus, ad quietem datus: non denique hæc sedes honoris, sella curulis³, unquam vacua mortis periculo, atque infidiis fuit. Ego multa tacui, multa pertuli, multa concessi, multa meo quodam dolore, in vestro timore, sanavi.

Nunc, si hunc exitum consulatus mei dii immortales esse voluerunt, ut vos, Patres conscripti, populumque Romanum ex cæde misera, conjuges, liberosque vestros, virginesque Vestales ex acerbissima vexatione: templa atque delubra, hanc pulcherrimam patriam omnium nostrum ex scædissima flamma: totam Italiam ex bello & vastitate eriperem: quæcunque mihi uni proponetur fortuna, subeat. Etenim, si P. Lentulus⁴ suum nomen, inductus a vatibus, fatale ad perniciem reipublicæ fore putavit: cur ego non læter meum consulatum ad salutem reipublicæ prope fatalem extitisse?

II. Quare, Patres conscripti, consulite vobis, prospicite patriæ, conservate vos, conjuges, liberos, fortunæque vestras: populi Romani nomen, salutemque defendite: mihi parcere, ac de me cogitare desinite. Nam primum debeo sperare, omnes deos, qui huic urbi præsent, pro eo mihi, ac mereor, relatores gratiam esse. Deinde, si quid obtigerit, æquo animo, paratoque moriar. Neque enim turpis mors forti viro potest accidere, neque immatura consulari, nec misera sapienti. Nec tamen ego sum ille ferreus, qui fratris carissimi, atque amantissimi præsentis mœror non moveat, horumque omnium lacrymis, a quibus me circumfessum videtis. Neque meam mentem non domum sæpe revocat exanimata uxor, abjecta metu filia, & parvulus filius, * quem mihi videtur amplecti⁵ reipublica tanquam obfidem consulatum.

Tom. V.

I i tus

³ *Hæc sedes honoris, sella curulis] In optimo illo libro, omnibus literis aperte per scriptum est: Hæc sedes honoris, id est, sella curulis: ex quo, non est obsecrum, quid suspicari aliquis possit. Ego tamen, hoc quidem loco, ἐπιχο. Idem.*

⁴ *Si P. Lentulus] Vide superiorem orationem, cap. 4.*

* *Vid. Man. qui mihi videtur amplecti rem-*

publicam

⁵ *Qui mihi videtur amplecti] Omnes, quos mihi quidem videre liceat, veteres libri ab impressis discrepant. Ita enim in illis legitur, Quem mihi videtur amplecti respuit, eamquam obfidem consulatus mei. Quam ego scripturam omnino veram esse arbitror. Cur autem obfidem consulatus sui filium vocet, hæc causa est. Qui liberis carent, eos verissime est*

tus mei: neque ille, qui expectans hujus exitum diei, adstat in conspectu meo gener⁶. Moveor his rebus omnibus, sed in eam partem, ut salvi sint vobiscum omnes, etiam si vis aliqua me oppresserit, potius, quam & illi, & nos una cum republica pereamus⁷.

Quare, Patres conscripti, incumbite ad reipublicæ salutem: circumspicite omnes procellas, quæ impendent, nisi provideatis. Non Tib. Gracchus, qui iterum tribunus plebis fieri voluit: non C. Gracchus, qui agrarios concitare conatus est: non L. Saturninus, qui C. Memmium⁸ occidit, in discrimen aliquod, atque in vestræ severitatis iudicium adducitur. Tenentur ii, qui ad urbis incendium, ad vestram omnium cædem, ad Catilinam accipiendum, Romæ resisterunt. Tenentur literæ, signa, manus, denique uniuscujusque confessio. Sollicitantur Allobroges: servitia excitantur: Catilina arcessitur: id est inimum consilium, ut, interfectis omnibus, nemo ne ad deplorandum quidem reipublicæ nomen, atque ad lamentandam tanti imperii calamitatem relinquatur.

III. Hæc omnia indices detulerunt, rei confessi sunt, vos mul-

eft de salute publica minus sollicitos esse, quam quibus sunt liberi. Nam hi non minus liberorum causa, quam sua, salvam rempublicam velle debent: nisi omnem exuerint humanitatis sensum, ut illam repudient *omnes*, que ingenerata est non hominibus modo, verum etiam feris, eaque de causa, ut alibi verulimus, timuchi apud Massilienses non fiebat, nisi qui & uxorem, & liberos haberent. Parvulus igitur Ciceronis filius, qui patri maxime cordi erat, quasi obfes erat reip., qui confirmaret, patrem nihil gesturum, nisi quod videretur saluti fore. *Murex*. Ciceronis filius annum unum agebat, ut patet ex I. epist. lib. I. ad Atticum: eumque amplectebatur republica tanquam obfidem patrum consularum. Quibus enim periculis non ultro se offerret pro republica Cicero, cum, ea servata, parvulus etiam filius conservaretur, & amplissima præmia sperare possit? Sic nimirum loqui reipublica videbatur: Tuum, Cicero, filium fidei tuæ obfidem habes: si tu me servaveris: & ille salvus erit, qui ex te natus est, & ego ipsum jam grandiorum factum, in gratiam bene

meriti de me patris ornabo, ac tuebor: si tu remissius egeris, neutrum fiet. *Ferr.*

⁶ *Gener*] C. Calpurnius Piso: hic enim tum Tulliam in matrimonio habebat, quæ postea Crassipedi, deinde Dolabella nupsit. *Murex*.

⁷ *Una cum reipub. pereamus*] Hunc locum primus sic interpretavit Lambinus. Omnes liberi veteres manu exarati, omnes editi ante Lambinum, verissime & pulcherrime, *una reipub. posse pereamus*. Non intellecta ut locutionis *una posse perire*, hunc locum corripit Lambinus, quem miror hic non reprehendisse Gruterum, cum tamen ei insultandi ubique caperet omnes occasiones. *Grævius*.

⁸ *C. Memmium*] Magna inter scriptores in hoc nominando varietas. Alii *A. Nonium*, alii *Nummum* alii *Mummium* vocant. Quorum appellationum quæ verissima sit, illi sollicitius viderint, qui, vel quod abundans oratio, vel quod aliud præfere non queant, quasi hæc una in re omnis eruditio sita sit, ita nihil aliud agendum putant. Mihi consilium non est in talibus *obsequiis* *et*, & *perpetuis* diutius immorari. *Murex*.

multis jam iudiciis judicatis. Primum, quod mihi gratias egistis singularibus verbis: & mea virtute atque diligentia, perditorum hominum patefactam esse conjurationem decrevistis. Deinde quod P. Lentulum, ut se abdicaret prætura, coegistis: tum quod eum, & ceteros, de quibus judicatis, in custodiam dandos censuistis: maximeque quod meo nomine supplicationem decrevistis, qui honos togato habitus ante me est nemini. Postremo hesterno die præmia legatis Allobrogum, Titoque Vulturcio dedistis amplissima. Quæ sunt omnia ejusmodi, ut ii, qui in custodiam nominatim dati sunt, sine ulla dubitatione a vobis damnati esse videantur.

Sed ego institui referre ad vos, Patres conscripti, tanquam integrum, & de facto, quid judicetis; & de pœna, quid censeatis. Illa prædicam, quæ sunt consulis.

Ego magnum in republica versari firem, & nova quædam misceri, & concitari mala jam pridem videbam: sed hanc rantam, tam exitiosam haberi conjurationem a civibus, nunquam putavi. Nunc, quidquid est, quocumque vestræ se mentes inclinant, atque sententiæ, statuendum vobis ante noctem est⁹. Quantum facinus ad vos delatum sit, videtis. Huic si paucos putatis affines esse vehementer erratis. Latius opinione diseminatum est hoc malum: manavit non solum per Italiam, verum etiam transcendit Alpes, & obscure serpens, multas jam provincias occupavit. Id opprimi sustentando, ac prolatando, nullo pacto potest. Quacumque ratione placet, celeriter vobis vindicandum est.

IV. Video duas adhuc esse sententiæ¹⁰: unam D. Silani, qui

I i 2 cen-

⁹ *Statuendum vobis ante noctem est*] Tum quia periculum erat, ne noctu aliquis tumultus excitaretur, ut per vim eriperentur ii, qui in custodiam dati erant: tum quia senatum ante noctem dimitti oportebat. Varro enim apud Gellium, docet, senatus-consultum ante exortum, aut post occasum solem factum, ratum non fuisse. *Idem*.

¹⁰ *Video duas adhuc esse sententiæ*] D. Junius Silanus primus sententiam rogatus, quoniam, ut diximus, consul designatus erat, in eos, qui in custodiam traditi essent

& præterea in L. Cassium, P. Furium, P. Umbrenum, Q. Annum, si deprehensi forent, ultimum supplicium decreverat. Et omnes assenti sunt, usque ad T. Neronem, qui, ut ait Sallustius, de supplicio, prædictis additis, referendam esse censuit: ut autem ait Appianus, censuit, eos in custodiis habendos, donec Cassina bello profligatus foret: ut tum tota res accuratius cognosceretur. Cæsar autem ubi ad eum ventum est, morte eos afficiendos negavit, sed publicanda bona, ipsos per municipia disper-

cesset, eos, qui hæc delere conati sunt, morte esse multandos: alteram C. Cæsaris, qui mortis poenam removet, cæterorum suppliciorum omnes acerbitates amplectitur. Uterque & pro sua dignitate, & pro rerum magnitudine in summa severitate versatur. Alter eos, qui nos omnes, qui populum Romanum vita privare conati sunt, qui delere imperium, qui populi Romani nomen extinguere, punctum temporis frui vita, & hoc communi spiritu, non putat oportere: atque hoc genus poenæ sæpe in improbos cives in hac republica esse usurpatum recordatur. Alter intelligit, mortem a diis immortalibus non esse supplicii causa constitutam: sed aut necessitatem naturæ, aut laborum ac miseriarum quietem esse. Itaque eam sapientes nunquam inviti, fortes etiam sæpe libenter oppetiverunt. Vincula vero, & ea sempiterna, certe ad singularem poenam nefarii sceleris inventa sunt. Itaque municipiis dispertiri jubet. Habere videtur ista res iniquitatem, si imperare velis: difficultatem, si rogare. Decernatur tamen, si placet. Ego enim suscipiam, &, ut spero, reperiam, qui id, quod salutis omnium causa statueritis, non putet esse suæ dignitatis recusare.

Adjungit gravem poenam municipibus, si quis eorum vincula ruperit: horribiles custodias circumdat, & digna scelere hominum perditorum sancit, ne quis eorum poenam, quos condemnat, aut per senatum, aut per populum levare possit. Eripit etiam spem, quæ sola hominem in miseriis consolari solet. Bona præterea publicari jubet: vitam solam relinquit nefariis hominibus: quam si eripuisset, multas uno dolore, animi atque corporis, & omnes scelerum poenas ademisset. Itaque, ut aliqua in vita formido improbis esset posita, apud inferos ejusmodi quædam illi antiqui supplicia impiis constituta

peritendos, & perpetuo in vinculis habendos censuit. Addidit alia, quæ hic a Cicerone ponuntur: tantumque valuit dicendo, ut nonnulli ex iis, qui priore loco sententiam dixerant, eam, ipsius oratione permoti, mutaverint: inter quos ipse Silanus, si Sallustio credas, pedibus se in sententiam Neronis iterum esse dixit: sicut Plutarchum & Suetonium sequare, professus est, se ultimi sup-

plicii nomine, non mortem, sed vincula intelligere. Cæsari assensu sunt omnes usque ad Catonem, qui gravissima oratione ita disseruit, eos morte esse multandos, ut in eadem sententiam reliquos omnes adduxerit. Cæsaris & Catonis orationes leguntur illæ quidem apud Sallustium: sed non ipsæ, ut puto, verbis, quibus ab illis habitæ sunt. Idem.

ta esse voluerunt: quod videlicet intelligebant, his remotis, non esse mortem ipsam pertimescendam.

V. Nunc, Patres conscripti, ego mea video quid intersit. Si eritis secuti sententiam C. Cæsaris: quoniam hanc is in republica viam, quæ popularis habetur, secutus est, fortasse minus erunt, hoc auctore & cognitore hujusce sententiæ, mihi populares impetus pertimescendi. Sin illam alteram: nescio, an amplius mihi negotii contrahatur. Sed tamen meorum periculorum rationes utilitas reipublicæ vincat. Habemus enim a C. Cæsare, sicut ipsius dignitas, & majorum ejus amplitudo postulat, sententiam, tanquam obsidem perpetuæ in republicam voluntatis. Intellectum est, quid intersit inter lenitatem concionatorum¹¹, & animum vere popularem, saluti populi consulentem.

Video de istis¹², qui populares haberi volunt, abesse non neminem, ne de capite videlicet civium Romanorum sententiam ferat. Is & nudius tertius in custodiam cives Romanos dedit, & supplicationem mihi decrevit, & indices hesternæ die maximis præmiis affecit. Jam hoc nemini dubium est, qui reo custodiam, quaestori gratulationem, indici præmium decrevit, quid de tota re & causa judicavit. At vero C. Cæsar intelligit, legem Semproniam esse de civibus Romanis constitutam: qui autem reipublica sit hostis, eum civem esse nullo modo posse: denique ipsum latorem legis Sempronæ, jussu populi poenas reipublicæ dependisse. Idem etiam ipsum Lentulum largitorem, & prodigum, non putat, cum de pernicie populi Romani, exitio hujus urbis, tam acerbè, tamque crudeliter cogitavit, appellari posse popularem. Itaque homo mitissimus, atque lenissimus non dubitat P. Lentulum æternis tenebris vinculisque mandare; & sancit in posterum, ne quis hujus

¹¹ Concionatorum] Eorum qui omnes ventos concionum colligere consueverunt. *Muretus*. Non hi sunt concionatores, sed qui seditionis concionibus populum concitant in senatum & optimates, quales erant Gracchi, alique tributarii spiritus homines. Malam in partem accipitur plerumque vox *concionator*. *Grævius*.

¹² Video de istis] Notat quæpiam e senatoribus, qui, ut popularis haberetur, eo die venire in senatum noluerat: ejuisque salutem ostendit, qui veretur judicare de iis, quos multis jam præjudiciis condemnavit. Et autem ex contentione anteponit Cæsarem, quem revera popularem esse dicit, id est, studiosum salutis publicæ. *Muretus*.

hujus supplicio levando se jactare, & in pernicie populi Romani posthac popularis esse possit. Adjungit etiam publicationem bonorum, ut omnes animi cruciatus, & corporis, etiam egestas ac mendicitas consequatur.

VI. Quamobrem si hoc statueritis, dederitis mihi comitem ad concionem, populo Romano carum atque jucundum: si Silani sententiam sequi malueritis, facile me, atque vos a crudelitatis vituperatione defendetis; atque obtinebo, eam multo leviolem fuisse. Quanquam, Patres conscripti, quæ potest esse in tanti sceleris immanitate puniendæ crudelitas? Ego enim de meo sensu judico. Nam ita mihi salva republica vobiscum perfrui liceat, ut ego, quod in hac causa vehementior sum, non atrocitate animi moveor, (quis enim est me mirior?) sed singulari quadam humanitate, & misericordia. Videor enim hanc mihi urbem videre, lucem orbis terrarum, atque arcem omnium gentium, subito uno incendio concidentem: cerno animo sepulta in patria miseros atque insepultos acervos civium: versatur mihi ante oculos aspectus Cethegi, & furor, in vestra cæde bacchantis. Cum vero mihi proposui regnantem Lentulum, sicut ipse se ex fati sperasse confessus est; purpuratum esse hunc Gabinium; cum exercitu venisse Catilinam; tum lamentationem matrum familias, tum fugam virginum atque puerorum, ac vexationem virginum Vestalium perhorresco: & quia mihi vehementer hæc videntur misera atque miseranda, idcirco in eos, qui ea perficere voluerunt, me severum vehementemque præbeo. Etenim quæro, si quis paterfamilias, liberis suis a servo interfectis, uxore occisa, incensa domo, supplicium de servo non quam acerbissimum sumperit: utrum is elemens, ac misericors, an inhumanissimus & crudelissimus esse videatur? Mihi vero importunus ac ferreus, qui non dolore ac cruciatu nocentis, suum dolorem cruciatumque lenierit. Sic nos in his hominibus, qui nos, qui conjuges, qui liberos nostros trucidare voluerunt: qui singulas uniuscujusque nostrum domos, & hoc univèrsam reipublicæ domicilium delere conati sunt: qui id egerunt, ut gentem Allobrogum in vestigiis hujus urbis, atque in cinere deflagrati

impe-

imperii collocarent: si vehementissimi fuerimus, misericordes habebimur: si remissiores esse voluerimus, summæ nobis crudelitatis in patriæ, civiumque pernicie fama subeunda est.

Nisi vero cuiquam L. Cæsar, vir fortissimus, & amantissimus reipublicæ, crudelior nudiustertius visus est, cum sororis suæ, foeminæ electissimæ, virum præsentem, & audientem, vita privandum esse dixit: cum avum jussu consulis¹³ interfectum, filiumque ejus impuberem, legatum a patre missum, in carcere necatum esse dixit. Quorum, quod simile factum? quod initum delendæ reipublicæ consilium? Largitionis voluntas tum in republica¹⁴ versata est, & partium quædam contentio. Atque illo tempore¹⁵ hujus avus Lentuli, clarissimus vir, armatus Gracchum est persecutus: ille etiam grave tum vulnus accepit, ne quid de summa dignitate reipublicæ minueretur. Hic ad evertenda fundamenta reipublicæ Gallos accessit, servitia concitavit, Catilinam evocavit, attribuit nos trucidandos Cethego, cæteros cives interficiendos Gabinio, urbem inflammandam Cassio, totam Italiam vastandam diripiendamque Catilinæ. Vereamini, censeo, ne in hoc scelere tam immani ac nefando nimis aliquid severe statuisse videamini; cum multo magis sit verendum, ne remissione poenæ crudeles in patriam, quam ne severitate animadversionis nimis vehementes in acerbissimos hostes fuisse videamur.

VII. Sed quæ exaudio, Patres conscripti, dissimulare non possum. Jactantur enim voces, quæ perveniunt ad aures meas, eorum, qui vereri videntur, ut habeam satis præsidii ad ea, quæ vos statueritis hodierno die, transigenda. Omnia & provisâ, & parata, & constituta sunt, Patres conscripti, cum mea summa cura atque diligentia, tum multo etiam majore populi Romani ad summum imperium retinendum, & ad communes

¹³ Cum avum jussu Consulit] Hic nihil est, cur quisquam, murando, aut corrigendo, ingeniosus videri velle debeat. Dixit enim Cæsar, P. Lentulum sororis suæ virum vita privandum esse: idque confirmavit hoc argumento, quod avus quoque suus, multo minus atroci icelere infectus, tamen jussu O. pimi consulis interfectus fuisset. Avus autem maternus L. Cæsaris fuerat M. Fulvius

Flaccus: nam ejus filium L. Cæsar, hujus Lucii pater, in matrimonio habuerat. Idem.

¹⁴ Largitionis voluntas tum in republica] Cum C. Gracchus agros dividere, & frumentum plebi dare institueret. Idem.

¹⁵ Atque illo tempore] Meminit Cicero viii. Philip. & Valerius cap. 3. lib. 5. Idem.

munes fortunas conservandas voluntate. Omnes adfunt omnium ordinum homines, omnium denique ætatum: plenum est forum, plena templa circa forum, pleni omnes aditus hujus loci ac templi. Causa enim est post urbem conditam hæc inventa sola, in qua omnes sentirent unum atque idem, præter eos, qui cum sibi viderent esse pereundum, cum omnibus potius, quam soli perire voluerunt: Hocce ego homines excipio, & secerno libenter: neque enim in improborum civium, sed in acerbissimorum hostium numero habendos puto. Cæteri vero, dii immortales! qua frequentia, quo studio, qua virtute ad communem dignitatem salutemque consentiunt? Quid ego hic equites Romanos commemorem? qui vobis ita summam ordinis consiliique concedunt, ut vobiscum de amore reipublicæ certent: quos ex multorum annorum disensione¹⁶ ad hujus ordinis societatem concordiamque revocatos¹⁷, hodiernus dies vobiscum, atque hæc causa conjungit: quam conjunctionem si in consulatu confirmatam meo, perpetuam in reipublica tenuerimus; confirmo vobis, nullum posthac malum civile ac domesticum ad ullam reipublicæ partem esse venturum. Pari studio defendendæ reipublicæ convenisse video tribunos ærarios, fortissimos viros: scribas item universos: quos cum casu hic dies ad ærarium¹⁸ frequentasset¹⁹, video ab expectatione fortis ad communem salutem esse conversos. Omnis ingenuorum adest multitudo, etiam tenuissimorum. Quis est enim, cui non hæc templa, aspectus urbis, possessio libertatis, lux denique hæc ipsa, & hoc commune patriæ solum, cum sit carum, tum vero dulce atque jucundum?

VIII. Operæ pretium est, Patres conscripti, libertinorum hominum studia cognoscere: qui * fortuna sua civitatis²⁰ jus

¹⁶ Et multorum annorum disensione] Propter Sempronias & Cornelias leges de judiciis. Lege Alconium. Idem.

¹⁷ Revocatos] Lege Aurelii Cottæ. Idem. Vide Indiculum Legum.

¹⁸ Scriba ad ærarium] Ipso die conveniunt ad ærarium scribæ, ut sortirentur officia, qui scriba esset consulis, qui tribuni plebis. Viderunt conjuratos adduci ad senatum. Dimiserunt forem: & omnes promiserunt præsidium. Anonym.

¹⁹ Frequentasset] Vulgatis frequentes advenisset. Sed hoc est Latinis frequentare. Grævis.

* Via. Man. sua virtute fortunam Lamb. sua virtute ac fortuna

²⁰ Qui sua virtute fortunam civitatis] Multi libri veteres: Qui fortuna sua hujus civitatis jus consenti: idque verum esse arbitror. Nam, consequi jus civitatis, proprie & usitate dicitur: consequi fortunam civitatis, nescio, an usquam legatur. Muretor.

consecuti, hanc vere suam patriam esse judicant: quam quidam hinc nati, & summo nati loco, non patriam suam, sed urbem hostium esse judicaverunt. Sed quid ego hujusce ordinis homines commemorem, quos privata fortuna, quos communis respublica, quos denique libertas ea, quæ dulcissima est; ad salutem patriæ defendendam excitavit? iervus est nemo, qui modo tolerabili conditione sit servitutis, qui non audaciam civium perhorrescat: qui non hæc stare cupiat: qui non tantum, quantum audeat, & quantum potest, conferat ad communem salutem voluntatis.

Quare si quem vestram forte commovet hoc, quod auditum est, lenonem quendam Lentuli concurrere circum tabernas, pretio sperantem sollicitari posse animos egentium atque imperitorum: est id quidem coeptum atque tentatum, sed nulli sunt inventi tam aut fortuna miseri, aut voluntate perditii, qui non ipsum illum sellæ, atque operis, & quæstus quotidiani locum: qui non cubile, ac lectulum suum; qui denique non cursum hunc otiosum vitæ suæ, salvum esse velint. Multo vero maxima pars eorum, qui in tabernis sunt: immo vero (id enim potius est dicendum) genus hoc universum amantissimum est otii: etenim omne eorum instrumentum, omnis opera ac quæstus, frequentia civium sustinetur, alitur otio: quorum si quæstus, occlusis tabernis, minui solet, quid tandem incensis futurum est? Quæ cum ita sint, Patres conscripti, vobis populi Romani præsidia non desunt: vos ne populo Romano deesse videamini, providete.

IX. Habetis consulem ex plurimis periculis, & insidiis, atque ex media morte, non ad vitam suam, sed ad salutem vestram reservatum: omnes ordines ad conservandam reipublicam mente, voluntate, studio, virtute, voce, consentiunt: obsessa facibus & telis impiæ conjurationis, vobis supplex manus tendit patria communis: vobis se, vobis vitam omnium civium, vobis arcem, & Capitolium, vobis aras Penarium, vobis illum ignem Vestæ perpetuum ac sempiternum, vobis omnia templa deorum, atque delubra, vobis muros, atque urbis tecta commendat. Præterea de vestra vita, de conjugum

vestrarum, ac liberorum anima, de fortunis omnium, de sedibus, de focis vestris, hodierno die vobis iudicandum est.

Habetis ducem, memorem vestri, oblitum sui: quæ non semper facultas datur: habetis omnes ordines, omnes homines universum populum Romanum, id quod in civili causa hodierno die primum videmus, unum atque idem sententem. Cogitate, quantis laboribus fundatum imperium, quanta virtute stabilitam libertatem, quanta deorum benignitate auctas exaggeratasque fortunas una nox pene deleverit. Id ne unquam posthac non modo confici, sed ne cogitari quidem possit a civibus, hodierno die providendum est. Atque hæc non ut vos, qui mihi studio pene præcurritis, excitarem, locutus sum: sed ut mea vox, quæ debet esse in republica princeps, officio functa consulari videretur.

X. Nunc ante quam ad sententiam redeo, de me pauca dicam. Ego, quanta manus est conjuratorum, quam videtis esse permagnam, tantam me inimicorum multitudinem suscepisse video: sed eam esse iudico turpem, & infirmam, & contemptam, & abjectam. Quod si aliquando alicujus furore & scelere concitata manus ista plus valuerit, quam vestra, ac reipublicæ dignitas; me tamen meorum factorum atque consiliorum nunquam, Patres conscripti, poenitebit. Etenim mors, quam illi mihi fortasse minantur, omnibus est parata: vitæ tantam laudem, quanta vos me vestris decretis honestastis, nemo est assecutus. Cæteris enim semper bene gestæ, mihi uni conservatæ reipublicæ gratulationem decrevistis.

Sit Scipio clarus, ille, cujus consilio atque virtute Annibal in Africam redire, atque ex Italia decedere coactus est: ornetur alter eximia laude Africanus, qui duas urbes huic imperio infestissimas, Carthaginem, Numantiamque deleverit: habeatur vir egregius, L. Paulus, ille, cujus currum rex potentissimus quondam & nobilissimus, Perseus honestavit: sit in æterna gloria Marius, qui bis Italiam obsidione & metu servitutis liberavit: anteponatur omnibus Pompejus, cujus res gestæ, atque virtutes, iisdem, quibus solis cursus, regionibus ac terminis continentur. Erit profecto inter horum laudes ali-

quid

quid loci nostræ gloriæ: nisi forte majus est patefacere nobis provincias, quo exire possimus, quam curare, ut etiam illi, qui absunt, habeant, quo victores revertantur.

Quoniam est uno loco conditio melior externæ victoriæ, quam domesticæ: quod hostes alienigenæ aut oppressi, serviunt, aut recepti, beneficio se obligatos putant: qui autem ex numero civium dementia aliqua depravati hostes patriæ semel esse coeperunt, eos, cum a perniciæ reipublicæ repuleris, nec vi coercere, nec beneficio placare possis. Quare mihi cum perditis civibus æternum bellum susceptum esse video: quod ego vestro, bonorumque omnium auxilio, memoriaque tantorum periculorum, quæ non modo in hoc populo, qui servatus est, sed etiam in omnium gentium sermonibus ac mentibus semper hærebit, a me, atque meis facile propulsari posse confido. Neque ulla profecto tanta vis reperietur, quæ conjunctionem vestram, equitumque Romanorum, & tantam conspirationem bonorum omnium perfringere & labefactare possit.

XI. Quæ cum ita sint, Patres conscripti, pro imperio, pro exercitu, pro provincia, quam neglexi²¹, pro triumpho²², cæterisque laudis insignibus, quæ sunt a me, propter urbis vestræque salutis custodiam, repudiata, pro clientelis, hospitibusque provincialibus, quæ tamen urbanis opibus²³ non minore labore tueor, quam comparo: pro his igitur omnibus rebus, & pro meis in vos singularibus studiis, proque hac, quam conspiciatis, ad conservandam rempublicam diligentia, nihil aliud a vobis, nisi hujus temporis, totiusque mei consulatus memoriam postulo: quæ dum erit vestris mentibus infixa, firmissimo me muro septum esse arbitror. Quod si meam spem vis improborum sefellerit, atque superaverit; commendo vobis parvum meum filium: cui profecto satis erit præsidii, non solum ad salutem, verum etiam ad dignitatem,

K k 2

fi

²¹ *Quam neglexi*] Provinciam Galliam, vincta, triumphum spectare potuisset. *Idem.*
adeoque imperium, & exercitum deposuerat
²² *Urbanis opibus*] Eloquentia, & auctoritate, tum in iudiciis, tum in senatu, clientelas provincialium sibi comparabat, ac tribuatur. *Idem.*

²³ *Pro triumpho*] Si enim fuisset in pro-

si ejus, qui hæc omnia suo solus periculo conservaverit, illum esse filium memineritis.

Quapropter de summa salute vestra, populique Romani, Patres conscripti, de vestris conjugibus ac liberis, de aris ac focus, de fanis ac templis, de totius urbis testis ac sedibus, de imperio, de libertate, de salute Italiae, deque universa republica decernite diligenter, ut instituis, ac fortiter. Habebis enim consulem, qui & parere vestris decretis non dubitet; & ea, quæ statueritis, quoad vivet, defendere, & per se ipsum præstare possit.

PRO

PRO
L. MURENA.

ORATIO XXIII.

ARGUMENTUM.

Comitiis consularibus, quæ consul Cicero habuit, D. Junius Silanus, & L. Licinius Murena consules designati sunt. Post comitia Murenam de ambitu competitor ejus accusavit clavi nominis jurisconsultus Ser. Sulpicius cum tribus subscriptoribus, M. Catone, probitate sensuque erga rempublicam insigni viro, Cn. Postumio, Ser. Sulpicio adolescente. Defendit eum Cicero, defensum jam a Q. Horrenso, & M. Crasso. Jucunda in primis oratio est. Nam & jurisconsulti propter Sulpicium exagitantur, & Stoica disciplina, cui deditus erat Caro, facere lepideque deluditur: adeo ut Caro, dignam consule gravitatem ei detrahens, dixerit id, quod in Plutarcho legimus: Dii boni! quam ridiculum consulem habemus! MANUTIUS.

I.

UÆ deprecatus sum a diis immortalibus, Judices, more, institutoque majorum, illo die, quo auspicato, comitiis centuriatis, L. Murenam consulem renuntiavi; ut ea res mihi, magistratuique meo, populo, plebique Romanae, bene ac feliciter eveniret: eadem precor ab iisdem diis immortalibus ob ejusdem hominis consulatum una cum salute obtinendum, & ut vestrae mentes, atque sententiae cum populi Romani voluntatibus, suffragiisque consentiant, eaque res vobis, populoque Romano pacem, tranquillita-

[Renuntiavi] Cur non ejus collega Antonius? quia consul priore loco creatus, comitia habebat consularia. Manut. Ostendit Gracchus, lib. 1. de Comitiis, confluxisse inter se comparare consules, aut certe fortiori uter habiturus esset comitia; non semper illud negotium datum ei, qui prior renuntiatus esset. Ferratius.